

F. Bezlag

DONESKI K PRIZNAVANJU GLAGOLSKEGA ASPEKTA

I

Obširna problematika glagolskega aspekta se je v zadnjih desetletjih razrastla v eno izmed najinteresantnejših vprašanj slovanskega jezikoslovja. Predmetna literatura se je že tako pomnožila, da si skorajda ni več mogoče ustvariti jasnega pregleda nad dosedanjim stanjem študij. Toda kljub številnim monografijam in razpravam je v celotnem kompleksu aspektnih pojavov ostalo nerešenih še mnogo osnovnih problemov. Nič točnejšega ne vemo o genezi aspekta, toda tudi njegova struktura in sintaktične funkcije še niso vsestransko pojasnjene. Druga svetovna vojna je prekinila izredno plodno razdobje, toda zdi se, da tudi sedaj po vojni še ni ugasnilo zanimanje za številna še nerešena vprašanja na tem področju.¹

Ne bom se spuščal v podroben pregled dosedanje literature o glagolskem aspektu, ki mi v Ljubljani niti ni v celoti dostopna, čeprav bi bilo tudi v slavistiki potrebno, da bi se nekdo lotil kritičnega pretresa opravljenega dela, kakor sta to storila Pollak in Beer² za germanistiko. Vsaj najnujnejše podatke je mogoče dobiti raztresene po številnih leksikalčnih delih in revijah. Omejil se bom samo na najsplošnejši oris aspektne problematike, obenem pa poizkusil globlje osvetliti nekatera zanimiva dejstva, ki so v dosedanjih študijah samo nakazana, deloma pa so ušla pozornosti raziskovalcev. To pa samo v najsplošnejših obrisih, kolikor je to mogoče v široko zajetem informativnem članku.

Že najstarejši slovničarji so v slovanskih jezikih opazili aspektne pojave, toda pod vplivom klasičnih jezikov so jih tolmačili po večini v zvezi s kategorijo časa. Šele sedaj po vojni je postala dostopna Potebnjev ostalina³, v kateri najdemo podrobne analize pogledov na aspekt pri najstarejših ruskih slovničarjih, pri Juriju Križaniću, pri Smotrickem in Lomonosovu. Ako smemo verjeti avtorju, je imel Križanić že dokaj jasne pojme. Razlikoval je pri slovanskem glagolu tri aspekte: enkratnega, mnogokratnega in neopredeljenega (glej o tem tudi Vinogradov z. o. str. 487). Toda njegov nauk je ostal prezrt, v ruskih slovnica ga je izpodrinila teorija Lomonosova o osmih ali desetih časih v ruščini, ki se je obdržala do konca prvega desetletja

XIX. stoletja. V pregledu čeških del o glagolskem vidu navaja Traviček⁴ posebno Rosovo slovnico iz l. 1672, v kateri je po njegovem prvič pravilneje opredeljen aspekt. Toda upravičeno mu oporeka Mazon,⁵ da je tudi Rosa pomešal aspekt s časi.

Prav tako pa ne drži tudi Mazonova trditev, da je šele Dobrovský v *Lehrgebäude der böhmischen Sprache* iz l. 1809 prvič točno opredelil glagolski vid v slovanskih jezikih, ker ga je v tem prehitel njegov mladi učenec Kopitar. V svoji *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Ljubljana 1808, navaja mladi slovenski slavist dotedanje nezadovoljive teorije o tem svojstvenem pojavu slovanskih jezikov v slovnica, ki so mu bile dostopne. Ruski tradicionalni nazor Lomonosova navaja po Heimovi *Russische Grammatik*, Riga 1804, za češčino pa je uporabil anonimno *Grammatica linguae Boëmicæ* iz leta 1705, ki jo je našel v Zoisovi knjižnici.⁶ Kopitar obširno analizira oba nazora, ruskega ter češkega, in opozori na njune pomanjkljivosti. Zdi se mu, da je neosnovana misel, spravljati dvojne glagole v slovanskih jezikih v zvezo s temporalnim sistemom, ker ima vsak glagolski par svojo popolno konjugacijo razen participov, in ugotovi, da je med njimi razlika glede na trajanje glagolskega dejanja.

Posrečena pa sta se dozdevala Kopitarju izraza, ki ju je našel pri anonimnem češkem slovničarju, »verba significationis perfectæ« in »imperfectæ«, le da jima je dal novo vsebino. Za svoje pojmovanje glagolskega vida je predlagal termina »verbum perfectum« in »imperfectum«, ki sta se dolgo obdržala v jezikoslovju (rabil ju je n. pr. še Schleicher). Pojem »verbum perfectum« vsebuje po Kopitarjevi definiciji »die Begriffe des Einmalthums und des Vollendens«. Dobrovský je naslednjega leta v *Lehrgebäude der böhmischen Sprache* v celoti sprejel Kopitarjev nazor, razširjen še s pojavi nesti: nositi (po Dobrovskega terminologiji: singularia der ersten und der zweiten Grade). Z obema izdajama njegove *Lehrgebäude* se je novi nazor o glagolskem vidu naglo razširil med slovanskimi slovničarji.

Težko je reči, ali je bila vzrok avtoriteta teh prvih, velikih pionirjev v slavistiki ali težnja po enotni klasifikaciji aspektnega sistema, da se je v znanosti XIX. stoletja utrdilo razlikovanje aspektnih kategorij samo glede na trajanje glagolskega dejanja. Shema: perfektivni (momentani), imperfektivni (durativni) in iterativni glagoli je postala v slavistiki tradicionalna, čeprav spor o eksistenci iterativnih glagolov v slovanskih jezikih še danes ni razrešen in se je zdelo že prvim naslednikom Dobrovskega (naj omenim samo Greča in Vostokova), da imamo v primerih tipa *nesti, nositi*, rusko: *нашивать* opravlka z drugačnim pojavom, ki ni v nobeni neposredni zvezi z dovršnostjo in nedovršnostjo glagolskega dejanja.

V petdesetih letih je postal glagolski vid v slovanskih jezikih nekakšen osrednji problem šole starogramatikov, kakor jih običajno imenujemo v razliko od nove smeri, ki sta jo v slavistiki uvedla predvsem Miklošič in Schleicher. Glagolski vid je postal nekakšen delec

nacionalnega ponosa, prednost slovanskih jezikov pred drugimi modernimi jeziki (moč slovanskih jezikov je v glagolu). O tem pričajo številne monografije iz tistega časa,⁷ ki niso prinesle bistveno novih doneskov k spoznavanju problema, čeprav so posamezni avtorji zbrali bogato gradivo in nam zapustili marsikateri dragocen migljaj.

Ko se je uveljavila mladogramatična šola, so postale analitične študije o naravi aspekta vedno redkejše.⁸ Mladogramatikov ni več v prvi vrsti zanimal glagolski vid po svoji pomenski plati kot funkcija živega jezika, ampak so vsa svoja prizadevanja usmerili v rekonstrukcijo ide. prajezika. Pri tem je bil glagolski vid v slovanskih jezikih posebnega pomena. Mladi Miklošič je bil prepričan, da so glagoli s podaljšano vokalno stopnjo v korenu (tipa -birati itd.) sorodni staroindijskim intenzivom.⁹ Tudi kasneje, v drugi izdaji svoje *Vergl. Gram. der slav. Spr.*, je bil prepričan, da so se v historični epohi razvoja slovanskih jezikov ohranili samo ostanki nekdanjega popolnega, splošnega aspektnega sistema. Podobno so mislili tudi drugi primerjalni jezikoslovci v XIX. stoletju, čeprav v nobenem drugem ide. jeziku niso našli nobene direktne podobnosti s slovanskim stanjem.

Niti primerjava z baltskimi jeziki ni rodila zadovoljivih rezultatov.¹⁰ Aspektno stanje v litavščini, letonščini in stari pruščini kaže sicer marsikatero sorodno potezo, ne moremo pa govoriti o kakršnem koli aspektnemu sistemu, ki bi bil skupen obema jezikovnim grupama. Noben poizkus generaliziranja slovanskega aspektnega sistema ni vzdržal kritike. Posebno pozornost zaslužijo Streitbergova prizadevanja, ki je v svojem blesteče zasnovanem habilitacijskem spisu¹¹ suponiral eksistenco aspektnega sistema v jezikih, ki ne poznajo nesestavljenega futura. Njegov dokazni material se je v večini primerov izkazal za zmotnega, sprožil pa je ogromno literaturo tako v germanistiki kakor v primerjalnem jezikoslovju, ki je mnogo pripomogla k razčiščenju problema. Jagić¹² ni bil več prepričan o polni veljavnosti Miklošičevega nazora o aspektu, opozarjal je na izpremembe, ki so se v teku historičnega razvoja pojavile v posameznih slovanskih jezikih, in nakazal potrebo, da se slovansko aspektno stanje podrobno historično preišče, preden bomo lahko govorili o izhodiščih celotnega sistema.

Toda tudi iskanje v to smer ni rodilo zadovoljivih rezultatov. Meillet¹³ je skrbno pregledal najstarejše cerkvenoslovanske spomenike in poizkušal ugotoviti aspekt posameznih glagolskih tipov. Toda kot tujec si ni izbral dovolj zanesljive metode, aspektne razlike v slovanskih jezikih se ne ujemajo vedno z razmerjem imperfekta proti aoristu ter deležnikov sedanjega časa proti preteklim. Ima pa njegovo delo tudi pozitivne strani. Ugotovil je (str. 187), da vsaj za dobo cerkvenoslovanske ne moremo govoriti o kakšnem posebnem sistemu iterativnih glagolov, ki so po njegovem mišljenju samo vrsta durativov. Previdno je naznačil, da bi utegnili biti izhodišče slovanskega aspektnega sistema v glagolih II. vrste (-*no*-razred). Na Meilletove

napake je opozoril že Boehme¹⁴, ki se je sicer strinjal z Meilletom, da v cerkveni slovanščini ni iterativov, naznačil pa je tudi vse težave pri glagolih druge vrste, ki se le redkokdaj rabijo brez preverbov, ne glede na to, da ima nazalna pripona tudi drugačno, inhoativno funkcijo.

Tako se je vprašanje geneze slovanskega aspekta vedno bolj kompliciralo. Vzoredno z ugotovitvami primerjalnega jezikoslovja, ki je pri poizkusih historične rekonstrukcije oblikoslovja zadelo ob nepri- merno večje težave kakor pri glasoslovju, se je vedno bolj jasnilo, da o starosti slovanskega aspektnega sistema ne more biti govora. Skoraj vse, kar se je v primerjalnem materialu dalo ugotoviti o aspektih pri glagolu, najdemo v obširnih Brugmannovih in Delbrücko- vih kompandijah. V vseh starejših fazah ide. jezikov srečamo derivirane glagolske osnove z najrazličnejšimi funkcijami, deloma pa je nekaj podobnega slovanskim aspektnim razlikam obseženega tudi v tempo- ralnem sistemu klasičnih jezikov, v prvi vrsti v grščini. Razlike med klasičnim grškim prezentom in aoristom začuda lepo ustrezajo slo- vanskemu sistemu dovršnosti in nedovršnosti.¹⁵ Toda tudi aspektne razlike v časih se ne dajo na splošno dokazati, Brugmann (Grdr. II 3, str. 717 dalje) domneva, da je imel prvotno perfektivno veljavo samo s-aorist. Vse hipoteze, da bi se bil slovanski perfektivni aspekt razvil iz aorista, kakor je v novejšem času med drugimi mislil tudi Poljak Miłewski,¹⁶ ne vzdrže kritike, ker sta se v praslovanskem aoristu strnila stari aorist in stari imperfekt,¹⁷ poleg tega pa najdemo v vseh slovanskih jezikih v starejših spomenikih tudi aoriste od imperfek- tivnih glagolov poleg imperfektov od perfektivnih glagolov.¹⁸ Oba časa, aorist in (novi) imperfekt, pa sta v historični epohi razen v srb- ščini in bolgarščini, kjer sta prevzemala nove funkcije, že v stanju odmiranja in ne moremo več točno rekonstruirati njune starejše funkcijske vrednosti. Tudi tvorba participov¹⁹ je zelo problematična in vprašanje je, v koliko smemo shematično razmerje participov se- danjega časa iz nedovršnikov proti dovršnim preteritalnim oblikam imeti za podedovano.

Zanesljivih izhodišč ni bilo mogoče najti. Le pri redkokaterem drugem vprašanju so si mnjenja posameznih raziskovalcev tako na- sprotovala. Čim več pozornosti se je začelo v primerjalnem jeziko- slovju posvečati tudi pomenski plati oblik in ne več samo njihovi glasovni rekonstrukciji, tem manj smo vedeli o naravi aspekta. Spro- žilo se je vprašanje, kaj je prav za prav aspekt in kakšen je obseg aspektnih kategorij. Stara Brugmannova definicija, da je aspekt »die Art und Weise, wie die Handlung des Verbums vor sich geht«, je še do danes ohranila svojo veljavnost,²⁰ čeprav je preširoka, da bi ome- jila obseg aspektnih pojavov. Isti stavek bi lahko veljal tudi za ver- balno diatezo in še za nekatere druge pojave pri glagolu. Brugmann je prvotno (Grdr. II, str. 369) prišteval sem tudi inhoativa, kavzativa, irekventativa itd., ki jih je kasneje (K. V. G., str. 493) izločil ter obdržal poleg običajnih kategorij (punktualni, kurzivni = durativno

imperfektivni, terminativni = durativno perfektivni in iterativni) samo še perfektni aspekt. Podobno si o obsegu aspektnih pojavov nista bila na jasnem tudi Delbrück in Streitberg, ki je od enega svojega dela do drugega izpreminjal obseg aspektov. Ta spor se vleče še danes in posebno pri inhoativih ter kavzativih je vsak raziskovalec drugačnega mnenja.

Drugi problem je bil nastanek aspekta v okviru ide. prajezika, ki bržkone ne bo nikoli pojasnjen. Iz razlik v glagolskih sistemih ide. jezikov v historični epohi si ne moremo ustvariti jasne slike o še starejšem, skupnem obdobju. Če je kdaj ide. prajezik bil (danes mnogi z večjo ali manjšo upravičenostjo dvomijo o tem), je moral biti njegov glagolski sistem mnogo bolj kompliciran, kakor ga najdemo v že visoko kulturnih ide. jezikih zgodovinske ere. V tesni zvezi s tem vprašanjem morajo biti tudi izhodišča slovanskega aspekta. Čeprav je mnogo glagolskih tvorb (n. pr. tip — birati, — gybati) po nastanku dokaj mladega datuma²¹ in sklepa Hartmann²² na podlagi skrbno zbranega dokaznega gradiva, da je slovanski aspektni sistem v svoji znani obliki mlada inovacija, ki se ni mogla razviti pred V. stoletjem po našem štetju, so vendarle morala obstajati določena izhodišča, iz katerih se je posplošil ta novi sistem. Tukaj pa se odpira široko polje fantaziji in hipotezam. Staro Pedersenovo²³ stališče, da se aspekt kot gramatična kategorija ne da dokazati v nobenem ide. jeziku in da je moral biti perfektivni aspekt v starejši epohi odvisen samo od verbalnega pomena (n. pr. *padō, damō* itd.), je le malo koga popolnoma zadovoljila. Sprejel ga je n. pr. Vondrák (V. Gr., str. 186), toda težko da še kdo drug. Po prvi svetovni vojni je nastalo več teorij, ki deloma niso prinesle bistveno novih pogledov, deloma pa so nevzdržne že na prvi pogled. Med zadnje spada v prvi vrsti Belićeva presenetljiva hipoteza, da je treba iskati zarodek slovanskega perfektivnega aspekta v ide. injunktivu. Ta teorija se je zdela avtorju tako važna, da jo je natisnil večkrat.²⁴ Injunktiv je bil vendarle modus, problematičen že sam po sebi in kaj lahko samo staroindijska inovacija. Najmanjše opore nimamo, da bi problem primarnih in sekundarnih obrazil suponirali na slovanska aspektna razmerja. (Belić je trdil, da je morala biti v praslovanščini dvojna konjugacija dovršnikov in nedovršnikov **bhere*:**próbbheret*.) Kasneje se je sam ovedel kurioznosti svoje teorije in se je pridružil mnenju Miłewskega. Vendar pa ima tudi Belić važne zasluge pri poglobljanju aspektne problematike. Nakazal je, da vprašanja aspektov ne moremo reševati izolirano, da mora biti tesno povezano z nastankom celotnega slovanskega glagolskega sistema, v katerem je še toliko nepojasnjenegega.²⁵ V to smer je tipal že Meillet v zadnjih letih svojega življenja in nekateri novejši raziskovalci, da omenim med njimi samo Vaillanta in Machka. Njihovi drobci, raztreseni po strokovnih revijah, so še daleč od sistema, zaslužili pa bi vendar večje pozornosti.

x Sree *
Cor *
Kardina *
Herz *

Teorija Miłewskega, o kateri sem govoril že prej, suponira za izhodišče aspektnih razmerij osnovo aorista dvig⁷ proti prezentu dvigajo. Sekundarni prezens dvign⁹ naj bi se razvil direktno iz aorista. Vzorec je videl v indoiranskih razmerjih *grbhā-*: *grbhāyā-*; *mothnā-*: *mathāyā-* itd. Toda poleg težav z razvojem slovanskega aorista nima slovanska glagolska pripona *-aje-* nič skupnega z indoiransko *-aya-*. Te tvorbe so po poreklu bržkone *-je-* presentia.²⁶ Dokaj sorodna Miłewskemu so tudi izvajanja njegovega rojaka Kuryłowicza,²⁷ ki bazirajo prav tako na razmerju nazalnega infiksa in različnih nazalnih sufiksov proti deriviranim osnovam v indoiranščini. Toda poleg glasoslovnih težav predstavljajo indoiranske dvojnosti v tvorbi presentij drugačne pomenske funkcije kakor v slovanskih jezikih, ki sicer še niso do kraja pojasnjene, ne ustrezajo pa slovanskemu aspektnemu sistemu.

Medtem ko so slovanski avtorji teoretizirali o genezi aspekta, se je francoska šola primerjalnih jezikoslovcev dokopala na gradivu iz klasičnih jezikov do nove aspektne distinkcije, ki je ušla pozornosti starejših raziskovalcev. To je razlikovanje med determiniranostjo in indeterminiranostjo²⁸ verbalnih osnov. Pojem je težko opredeliti. Po Meilletovi definiciji je to posebna lastnost verbalnega korena, da izraža dejanje s posebnim ozirom na cilj. Definicija je morda nekoliko preozka. Determiniran glagol izraža dejanje v zvezi z vsemi okoliščinami, v katerih poteka, n. pr. *rečī*: kaj, kje, kdaj, komu, zakaj itd., medtem ko indeterminiran glagol izraža samo glagolsko dejanje kot takšno, n. pr. *govorītī* (proizvajati glasove). Slovanske imperfektivne glagolske dvojice tipov nesti: nositi, bežati: begati itd., ki so povzročale toliko težav pri klasifikaciji aspekta, so bile izhodišče tipanja v to smer. Vrsta Meilletovih učencev in naslednikov je ugotovila takšne razlike v glagolskem materialu klasičnih jezikov. Čeprav niso vsi primerjalni jezikoslovci priznali teh razlik v kategoriji aspektov, so se vendar množila dela, ki so operirala z njimi. Van Wijk je prvi iskal zarodkov slovanskega aspektnega razmerja dovršnosti in nedovršnosti v starejšem podedovanem razlikovanju determiniranih in indeterminiranih verbalnih osnov.²⁹ Njegova teorija je ostala v slavistiki dolgo neopažena. V zadnji, kratki in previdni izjavi, ki je bila o tem vprašanju napisana pred drugo svetovno vojno, sodi Havranek,³⁰ da imajo do neke mere prav vsi trije, Miłewski, Kuryłowicz in van Wijk, vendar se bolj nagiba k prvima dvema, češ da je determiniranost in indeterminiranost v slovanskih jezikih samo leksikalični znak majhnega števila glagolov, ki niso mogli vplivati na celotni razvoj slovanskega aspektnega sistema.

Med vojno je švedski jezikoslovec Carl Göran Regnéll v svoji disertaciji³¹ sledil van Wijk. Njegovo delo mi v Ljubljani še ni dostopno. Kolikor se da sklepati po Szemerényijevem referatu v ESR,³² ni Regnéll povedal v bistvu nič novega. Operira s primerjalnim materialom, na katerega je že prej opozoril van Wijk (po formalni plati pa že pred njim Buck z. o. in Rozwadowski IF. IV. 406), predvsem

na latinske glagole *cap-ere* : *oc-cup-a-re*, *oc-cul-ere* : *cel-a-re*, *cu-m-b-ere* : *cub-a-re* itd. Nekaj novega primerjalnega materiala navaja tudi Szemerényi sam.

To je v jedru vse, do česar smo se v slavistiki dokopali v vprašanju geneze aspekta. Niti približno pa to ni vse, kar je bilo napisanega o slovanskem aspektu. Od Meilleta započeto delo podrobnega ugotavljanja aspektnih razlik pri posameznih glagolih v posameznih slovanskih jezikih in razvojnih fazah je nadaljeval v razdobju tik pred svetovno vojno in med njo Mazon v svojih monografijah o ruskem aspektu,³³ po vojni pa je tudi Travniček objavil svoje obširno in temeljito delo o aspektnih izpremembah v češčini v teku historičnega razvoja do stanja v modernem knjižnem jeziku in v narečjih.³⁴ Toda razen skrbno zbranega gradiva ni Travniček doprinesel ničesar bistveno novega k teoretičnemu spoznavanju aspektov. Odločil se je za enotno klasifikacijo štirih aspektnih stopenj, perfektivnih, imperfektivnih, iterativnih in frekventativnih (durativno ponavljalnih) glagolov, delitev, katere se poslužujejo češki jezikoslovci od Čelakovskega dalje. Kasneje je tudi Dořoszewski objavil študijo o aspektnih izpremembah pri nesestavljenih glagolih v razvoju poljščine.³⁵ Še daleč pa smo od tega, da bi imeli pred seboj zbrano slovansko gradivo, ki bi bilo v vsakem primeru zanesljivo uporabno za primerjanje. Zdi se pa že sedaj, da bi podrobno zbrani rezultati takšnega dela komajda poplačali trud, ker bi ne mogli privedi do izhodišč aspektnega sistema, kakor so mislili sprva.

Kriza v jezikoslovju, ki se je začela pojavljati že pred prvo svetovno vojno, pa je izzvala tudi številne poizkuse novega tolmačenja gradiva. Ko je mladogramatična šola prekoračila svoj zenit in se razen reševanj stranskih problemov z metodami primerjalnega jezikoslovja ni dalo s popolno gotovostjo ugotoviti nič bistvenega več, so začeli znova posvečati mnogo večjo pažnjo problemom živega jezika. Običajno postavljajo kot mejnik de Saussurovo knjigo: »Cours de linguistique générale«, ki so jo njegovi učenci izdali po mojstrove smrti 1916. leta, in kjer je jasno preciziran medsebojni odnos sinhroničnega in diahroničnega študija jezika. V resnici pa je težnja, naj bi bil živi jezik enakovreden predmet raziskovanja kakor njegov zgodovinski razvoj, že mnogo starejša. Na tem mestu se ne moremo spuščati v kritiko vseh novih smeri in poizkusov, ki so v jezikoslovju nastali kot posledica te krize. Nove smeri, psihološka in strukturalna ali funkcijska lingvistika, kakor jo običajno imenujejo, niso ostale brez vpliva tudi na problematiko glagolskega aspekta. Ne povsem slučajno je bil začetnik novih prijemov raziskovalec slovanskega gradiva Šved Agrell v svojih delih o poljskem glagolu.³⁶ Vzel je oba izraza, ki sta bila do takrat v rabi pri nemških jezikoslovcih, aspekt in akionsart, in ju je porabil za nove distinkcije. Aspekt pomeni zanj predvsem dovršnost in nedovršnost glagolskega dejanja, medtem ko je s pojmom akionsart poizkušal zajeti izpremembe, katere razen perfektivizacije povzroči pri glagolu preverb. Sodobna slavi-

ANA

stična kritika ga je sicer odklanjala,³⁷ opazili so v prvi vrsti njegove morda pretirane distinkcije v pomenu aspektnih preverbov (primeri tipa ukończył, dokończył, zakończył, skończył). Kasneje je njegov učenec Skans poizkušal s statistično metodo braniti učiteljevo tezo na češkem gradivu.³⁸ Agrellov nauk pa je v celoti sprejel Šlonski³⁹ v svojih zbirkah cerkvenoslovanskih kompozit, raztresenih po strokovnih revijah in izdanih kasneje v posebni knjigi. Po Agrellovi smrti so se začeli o njegovi teoriji izražati ugodneje, čeprav še ni doživela temeljitega pretresa.

Drugače kakor v slavistiki pa so Agrella sprejeli njegovi rojaki. Noreen⁴⁰ je njegovo razlikovanje uporabil pri svoji sicer prekomplirani psihološki klasifikaciji aspektov. Aktionsart je po Noreenu način, kako verbalno dejanje poteka, aspekt pa je njegova efektivnost. Noreenova teorija aspektov sicer ni bila splošno sprejeta, postala pa je podlaga nauku o subjektivnih in objektivnih aspektnih kategorijah, kakor jih je preciziral H. Jacobsohn v kritiki Wackernaglovih Vorlesungen.⁴¹ Subjektivne nazorske forme se ujemajo s pojmom aspekta, objektivne pa s pojmom aktionsart, kamor spadajo po Jacobsohnovem mnenju predvsem iterativa, intenziva, kavzativa, inhoativa itd. Po Hermannovi zaslugi⁴² se je novo gledanje na aspekt dokaj naglo uveljavilo posebno pri zapadnoevropskih jezikoslovcih, katere je pri njihovem teoretiziranju vodilo v prvi vrsti stanje v njihovih rodni, deloma pa tudi v izvenevropskih, posebno semitskih jezikih. Za Slovane je zelo težko sprejemljiv nazor, da bi videli nekaj subjektivnega v pojavu perfektivnosti in imperfektivnosti, ki sta se pri nas razvila v gramatično kategorijo, nasprotno pa naj bi bila nekaj objektivnega iterativa, pri katerih gramatične kategorije nimamo. Glagol *tepsti* naj bi bil torej subjektiven kot imperfektiven, objektivni pa v svojem stranskem iterativnem pomenu. Kvečjemu obratno. Zato se teh teorij ni posrečilo presaditi na slovanske razmere, čeprav je nekaj avtorjev to poizkušalo.⁴³ Proti temu načelu sta se izjavila že Trnka, Dostál⁴⁴ ter Oberpfalzer.⁴⁵ V jezikoslovju moramo odklanjati takšne modne nazive, ki nič ne povedo, kakor so subjektivni in objektivni, sintetični in analitični (te termine uporablja v pomenu perf.: imperfekt. n. pr. Andrejčin v knjigi: *Kategorie značeniowe koniugaciji bułgarskiej*. Krakow 1938), ali statični: dinamični, kakor jih za glagole uporabljata Bally in njegova stilistična šola.

Vendar so ti jezikovni psihologi prinesli tudi nekaj novega. Poizkusili so omejiti obseg aspektnih pojavov, kar je bilo še odprto vprašanje. Inhoativa, perfekt, deziderativa in kavzativa prištevajo redno k aspektnim pojavom razen van Wijka, ki odločno odklanja kavzativa iz obsega aspektnih kategorij, češ da predstavljajo neko drugačno usmerjenost glagolskega dejanja, ki nima nič skupnega z aspektom.

Drugačno smer o pojmovanju glagolskega vida so ubrali nekateri drugi neslovanski avtorji, ki so ga hoteli znova spravljati v ožji odnos s temporalnim sistemom. To sta bila predvsem Francoz Guillaume⁴⁶

in drugi Nemec Koschmieder⁴⁷ v svojih številnih razpravah o poljskem glagolu. Guillaumejeva sicer logicistična, toda pedagoško praktična teorija je v Tesnièrejevi priredbi našla pot celo v slovenske šolske slovnice.⁴⁸ Uporablja jo tudi Vinogradov (Русский язык, str. 544). Koschmiederja pa je kritika po večini odklanjala.⁴⁹ Teorija, da bi bil slovanski aspekt izraz časovne smeri, imperfektivni od preteklosti k bodočnosti in perfektivni od bodočnosti proti preteklosti, seveda ni mogla imeti resnega odziva v znanosti, čeprav se tudi v Koschmiederjevem materialu najde marsikaj porabnega.

S tem seveda še niti približno ni izčrpana literatura o aspektu. Hotel sem samo podati najvažnejše smeri in poglede, ki se bolj ali manj posredno dotikajo aspektne problematike v slovanskih jezikih. Vsa ta različna tolmačenja se odražajo tudi v novejših slavističnih leksikaličnih delih, kjer vlada danes manj enotnosti kakor kdaj koli poprej. Posamezni znanstveniki se nagibajo k temu ali drugemu mnenju, deloma pa kombinirajo aspektne grupacije po svoje, včasih brez globlje utemeljitve. Na splošno lahko trdimo, da je kljub obsežni literaturi poglavje o aspektih v slovanskih jezikih še premalo obdelano in da skriva v sebi še mnogo nepojasnjenih, zanimivih problemov.

Slovenska literatura o aspektih je še dokaj skromna. Razen Kopitarjevih in Miklošičevih doneskov k širši problematiki predmeta nimamo nobenih specialnih študij. Peruškova brošura⁵⁰ je samo del polemike o efektivnem presensu, v drugem pa je svojo razpravo posnel tesno po Miklošiču. Vse drugo so samo drobni doneski o posameznih pojavih, o katerih so pisali Erjavec, Koštial, Kolarič ali Breznik.⁵¹

Zmoten pa je nazor, da glagolski vid v slovenščini odмира. Poslednosti slovenskega glagola niso slučajne, najsi bo to že raba sestavljenega futura pri dovršnikih, efektivni sedanjik, katerega so starejši raziskovalci proglasili za nemški vpliv, čeprav je bil v novjšem času ugotovljen v vseh slovanskih jezikih, dalje dovršni pripovedni sedanjik ali skrajno različne tendence v narečjih pri tvorbi deriviranih glagolov. Vsi ti pojavi samo potrjujejo dvome, ki so se v novjšem času vzbudili o veljavnosti klasične aspektne teorije.

II

❖ Z jezikovnega stališča je upravičena težnja po enotnem gledanju na aspekt. Vprašanje pa je, kako bi opredelili obseg aspektnih pojavov. Najpreprosteje bi bilo, če bi prištevali sem vse pomenske inačice, ki nastopijo pri glagolu z izpremembami verbalne osnove, razen temporalnosti in modalnosti, ki predstavljata drugačno relacijo verbalnega dejanja. To gledanje narekuje že historični razvoj ide-jezikov. Enaka ali zelo sorodna formalna sredstva uporabljajo posamezni ide-jeziki, da z njimi izrazijo včasih dokaj različne pomen-ske odtenke glagolskega dejanja. Po skoraj sto letih iskanja se v

primerjalnem jezikoslovju ni posrečilo najti izhodno bazo za ide. glagolski sistem prav zaradi podobnosti elementov, ki v posameznih jezikih prevzemajo različne semantične funkcije.

Glagolske aspekte bi lahko razlikovali v nedogled. V vsakem ide. jeziku so drugačna razmerja in, če bi se hoteli prepustiti psihološkemu in strukturalnemu razglabljanju, bi se aspektni problem moral vedno bolj komplicirati. Idealno pa bi bilo, če bi se dala združiti sinhronični in diahronični princip v teoriji aspektov. To seveda ni vedno mogoče, zdi se pa, da so se v primerjalnem jezikoslovju, vsaj v novejšem času, ko posvečajo večjo pozornost tudi analizi besednih in oblikovnih funkcij, približali globljemu in enotnejšemu razumevanju aspektov kakor novosmerni teoretiki.

Pri aspektnih pojavih bi lahko razlikovali nekaj posameznih grup. To bi bile kategorija stanja, kategorija determiniranosti in indeterminiranosti, kategorija večje ali manjše intenzitete glagolskega dejanja in kategorija trajanja.

Ako smemo verjeti Veltenu,⁵² so najstarejše pomenske razlike pri glagolskih osnovah razlike v stanju in dejanju; razmerje med *es- (stanje) in *bheu- (prehod v stanje) naj bi bilo izhodišče vseh kasnejših aspektnih razlik. Sicer je z njegovim nadaljnjim izvajanjem prav tako težko soglašati kakor z vsemi drugimi teorijami, ki zaidejo predaleč v generaliziranje. Omejimo se samo na vprašanje, ali je mogoče videti aspektni pojav v različnih relacijah stanja, kakor so inhoativa (prehod iz enega stanja v drugega), kavzativa in faktitiva (prehod v akcijo), stari perfekt (stanje kot posledica prejšnjega dejanja) in morda tudi deziderativa (volja, naj nastopi dejanje). V slavistiki vse te kategorije dosledno izključujejo iz aspektnega sistema. Res nimajo več direktne zveze z današnjimi glagolskimi aspekti v slovanskih jezikih, če izvezemo dvojno funkcijo pripone -nq- (inhoativno: *veniti*, *gasniti* in perfektivno: *dvigniti*, *krikniti*) ali stara, podedovana razmerja tipa *sędq*, *lęq*: **sędŭ*, **lęŭ*. Perfekt je odmrll že v praslovanščini in skromni domnevani ostanki tipov *vędęti*, *goręti*, *twrpęti*, *mošti* itd. ne upravičujejo v celoti van Wijkove domneve,⁵³ da bi kompozita iz starih perfektov ostala imperfektivna. Klasiki primerjalnega jezikoslovja (Brugmann, Delbrück, Streitberg itd.) so videli v perfektu poseben aspekt. Kavzativa in faktitiva so mu tako sorodna po načinu tvorbe, da ne smemo videti v njih popolnoma drugačnega pojava, saj ne poznamo zakonov primitivnega mišljenja. Poleg tega imajo vse te tvorbe le redko izoliran pomen. Perfekt je bil kot kategorija stanja intransitiven, poleg tega intenziven, in kakor kažejo nekateri primeri (n. pr. latinsko: *eo in forum*: *ii: adii in forum*, *curo domu*: *cucurri*) tudi indeterminiran. Iterativne tvorbe je včasih nemogoče razlikovati od kavzativ in faktitiv. Historično so vse te tvorbe tako tesno povezane med seboj, da raziskovalci, ki to ali drugo relacijo stanja izločajo iz aspektnih pojavov, nimajo nobene resne opore.

Pomensko bi bila gornji najbolj sorodna kategorija determiniranosti in indeterminiranosti glagolskega dejanja. Čeprav se pojem dá

deloma še izpodbijati,⁵⁴ se je v strokovni literaturi vendar že tako zasedral, da smo upravičeni operirati z njim ne samo v slovanskih in balt-skih jezikih, ampak tudi v širše zajetem primerjalnem materialu. Žal pa med avtorji, ki so do sedaj pisali o tem zanimivem razmerju pri glagolu, ni bilo nobenega Slovana, ki bi naše aspektne pojave osvetlil tudi od te plati. Kljub svojemu temeljitemu poznavanju slovanskih jezikov sta bila posebno Meillet in van Wijk vendarle tujca, ki se nista mogla docela zanašati na svoj jezikovni čut.

Ako si ogledamo definicije dovršnosti v slovanskih jezikih, vidimo, da so se raziskovalci zavedali njihovih nepopolnosti. Starejši so sledili Miklošiču (V. Gr. IV., str. 279), ki je sodil, da punktualni in perfektivni glagoli označujejo trenutno dejanje (Handlung, deren Anfang und Ende zusammenfällt). Sarauw (K. Z. XXXVIII., str. 145) je opozarjal, da perfektivno dejanje lahko tudi nekaj časa traja. Novejših definicij je skoraj prav toliko, kolikor avtorjev, ki so pisali o njih. Vedno pa ostane še nekaj, kar se izmika definiciji. Belić,⁵⁵ ki se je zavedal pomanjkljivosti tega gledanja, je predlagal novo razlikovanje. Poleg momentano perfektivnih glagolov brez preverba, ki kompleksivno dojamajo dejanja, naj bi imenovali vse druge, s preverbi sestavljene glagole perfektivizirane, ker predstavljajo nekako drugačen način dovršnosti. Vprašanje pa je, v koliko je to razlikovanje potrebno. Med punktualnim slovenskim glagolom *pasti* in perfektiviziranim ruskim *упасть*, *упадъ* ni mogoče ugotoviti nobene pomenske razlike. Najsi bo že glagol incesivno, efektivno ali kompleksivno dovršen, vedno je med njim in njegovim imperfektivnim parom še neka razlika. Najbolj je to opazljivo v majhni kategoriji ruskih glagolov, na katere opozarja Potebnja,⁵⁶ ki tvorijo dvojne dovršnike z različnimi pomenskimi niansami. Takšni primeri bi bili *стрелить : стрельнуть*, *по-стучить : стукнуть*; *скочить : скокнуть*; *ступнуть : ступить*.

Iz sintaktične rabe dovršnikov obeh tipov bi še najlažje opredelili njihovo pomensko funkcijo. Tip *стрельнуть*, *стукнуть* so čisti momentani glagoli, ki označujejo trenutno dejanje brez vsakega drugega ozira: *Где-то стрельнуло. Что-то стукнуло*. Nemogoče pa je reči: *он стрельнул его* ali *он стукнул в дверь*, ampak samo *стрелил*, *постучил* itd. Kategorija determiniranosti in indeterminiranosti se torej globoko zajeda v slovanski aspektni sistem, in to ne samo s terminativno funkcijo preverbov, kakor sta sodila že van Wijk in Meillet,⁵⁷ ampak tudi na druge načine, katere ugotovimo lahko v vsakem slovanskem jeziku.

Ako si izberemo poljuben primer glagola z aspektnim preverbom, n. pr. *ubiti* : *убийти*, lahko ugotovimo iste razlike. Dovršnik *убити* je vedno tranzitiven in raba z objektom zadošča za rezultativno konstatacijo *убил га* je enako kakor v intrazitivnem primeru *умrl je*. V opisnem poteku dejanja pa je dovršnik nujno vezan na določene okoliščine *kdaž*, *kje*, *kako*, *s čim*, *zakaj га* je *убил*, torej je glagol ne samo dovršen po trajanju, ampak tudi determiniran. Derivirani par

ubijati pa je največkrat intranzitiven: *ropal je in ubijal*. V pojmu *ubijati* je zaključen torej samo pomen glagolske akcije ne glede na zunanje okoliščine, glagol je indeterminiran, čeprav sponira Meillet (z. o. str. 241) na istem primeru drugačno razmerje. Sodi, da je derivirani glagol *ubivati* prav tako determiniran proti indeterminiranemu *biti* kakor njegov pf. par *ubiti*. Toda simpleks *biti* ni več niti v cerkveni slovansčini niti v nobenem drugem slovanskem jeziku v direktni pomenski zvezi s kompozitom *ubiti*: *ubivati* slov. *ubijati*, ki tvori samostojen glagolski par. Sodnik očita tudi enkratnemu morilcu *ubijal si*, ker ima v mislih dejanje samo brez drugih okoliščin. Terminativna sila preverba oslabi pri deriviranih glagolih, in v tem je izhodišče njegove nedovršenosti, medtem ko pf. kompozitum dejanje konkretizira.

Problem konkurence aspektov, ki se javlja v vseh slovanskih jezikih, bi se dal razložiti samo s to značilno lastnostjo glagolske osnove, da razlikuje v okoliščine zajeto in izolirano glagolsko dejanje. To je posebno jasno razvidno pri prohibiciji. Ko je Breznik⁵⁸ poizkušal določiti pravila za rabo dovršnikov in nedovršnikov v prepovedi, je številne primere z dovršnikom pri naših pisateljih proglasil kratko malo za napake, n. pr. *Službe ne odpovej!* (Finžgar DS 1912, str. 359). *Ne postoj!* (Cankar: Kurent 52) itd. Prav tako je obsodil primere *ne nesi*, *ne idi* i. dr. Vendar najdemo rabo dovršnikov in determiniranih simplicij v vseh slovanskih jezikih, n. pr. *Ne idi sinko*, *draga dušo*, *ne idi od krova očnoga!* (Preradović - Putnik.) V prohibiciji trajanje glagolskega dejanja skorajda sploh ne prihaja v poštev. Razlikovali bi lahko samo splošno veljavno prepoved, ki velja za dejanje na sploh, in samo na določene okoliščine omejeno, za katero jezik uporablja determinirane in perfektivne glagole ne glede na to, ali se dejanje vrši enkrat ali večkrat. Sklicevanje na primere iz starih biblijskih tekstov v tem primeru popolnoma odpove. Kajti posebni moralizirajoči in didaktični biblijski stil naravnost zahteva, da je vsaka prepoved splošno veljavna. Južnoslovanski jeziki pa poznajo celo posebne prohibitivne partikule za subjektivno omejitev dejanja, slov. *nikar*, s.-h. *nemoj*, blg. *нemoй*.⁵⁹ Primeri kakor *jutri nikar ne pridi!* *Nemoj da dodješ!* so v razgovornem jeziku popolnoma običajni in upravičeni. Številne analogije ne zabrišejo tega razlikovanja, kažejo samo, kako velik vpliv imajo slovnična pravila na stavčne konstrukcije v knjižnem jeziku.

Prav nič drugačno ni razlikovanje v velelniku. Povelja *streljajte*, in *ustrelite ga!* *postretite jih!* nimajo nič opraviti s trajanjem, ampak samo z indeterminiranostjo in determiniranostjo glagolskega dejanja. Mathesius⁶⁰ razlaga podobne primere z emfazo. Toda vendarle je tu nekaj drugega. Emfatičen je prav tako tudi vzklik *pobijte jih!* Kadar je pozornost obrnjena na dejanje samo, rabimo derivirane glagole, n. pr. *Temo sovražim* — *kamen pobirajte*. Za *mir gorim in spravo med narodi*; *Slovenec liberalen sem*, — *metajte!* (Stritar, Dunajski soneti XLI.) Perfektivni velelniki *poberite!* in *vrzite!* Stritarju ne bi pokvarili rime, marveč bi oslabili osnovno misel.

Konkurenca aspektov pa sega še dalje. Pri vprašanju: *Si to sam delal?* se začudimo dejanju, medtem ko v: *si to sam naredil?* občudujemo stvar. Tudi ti primeri so splošno slovanski (glej Mathesius z. c.) in kažejo, da je razlikovanje med determiniranostjo in indeterminiranostjo glagolskih osnov prav tako živo kakor razlikovanje po trajanju. Tudi aspektne razlike v slovanskih jezikih bi se dale razložiti samo s to dvojnostjo glagolskih osnov. Klasični nauk o časih v slovanskih jezikih (perfektivni prezens = futur, imperfektivni = pravi prezens, perfektivni preteritum = aorist, imperfektivni pret. = imperfekt) že zdavnaj ne drži več. Veljavo futura imajo še danes tudi imperfektivni sedanjiki, n. pr. *jutri pišemo nalogo, jutri gremo, se peljemo* itd., kadar imamo v mislih determinirano akcijo. Takšne primere najdemo tudi v drugih slovanskih jezikih in so po vsej verjetnosti podedovani. Tudi efektivna veljava dovršnega sedanjika ni nemški vpliv, ampak je ugotovljena v večini slovanskih jezikov. Travničkovo gradivo (Studie...) kaže, da je bilo v stari češčini prav tako običajno *budu nesti* kakor *ponesu*, ki je danes prevladalo. Slovenske rabe *bom naredil* poleg *naredim* ni treba tolmačiti kot pojemanje občutja za aspekt, pove nam samo, da je analogija v posameznih slovanskih jezikih delovala v različnih smereh. Živo pa je ostalo v vseh slovanskih jezikih razlikovanje med *jutri bom ves dan delal* (pozornost je obrnjena na akcijo) in *jutri ti to naredim* (pozornost je obrnjena na stvar). V tej smeri bi bilo treba iskati pojasnila razlik v rabi sedanjikov, posebno pripovednega. Slovenščina v tej funkciji uporablja dovršnike (determinirani način pripovedovanja), medtem ko v ruščini n. pr. prevladujejo nedovršniki. Vendar najdemo v ljudskem jeziku tudi v ruščini dovolj primerov enake rabe, kakor je običajna v slovenščini.

Diametralno nasprotje je nastopilo šele v mlajših, kulturnih oblikah pripovedovanja, n. pr. pri sceničnem sedanjiku: *zavesa pade, junak vstopi na oder*; r. занавес падает. Герой вступает на сцену itd.

Posebne študije bi bilo potreba, da bi vse te distinkcije v rabi dovršnikov in nedovršnikov zajeli pod enotnimi vidiki. Zanimivo pa je dejstvo, ki ga lahko opazi vsak pozoren bralec starejših slovenskih tekstov, da je statistično razmerje dovršnikov proti deriviranim glagolskim osnovam bilo nekoč popolnoma drugačno, kakor je danes. V starejšem jeziku prevladujejo dovršniki. Šele v zadnjem stoletju se je raba nedovršnikov silno pomnožila. Če bi primerjali Prešerna in Župančiča, bi bila razlika v njunem glagolskem zakladu po tej plati naravnost presenetljiva. Kmečki jezik se je zatekal k determiniranemu načinu pripovedovanja, šele kulturne potrebe so rodile iz prvotno omejenega števila derivatov kompletan sistem. Enak proces bi lahko ugotovili tudi v ruščini, kjer je raba dovršnikov neprimerno bolj razširjena v ljudskem blagu kakor v kulturnem jeziku, ki je tvoril glagolske derivate v veliki meri po cerkvenoslovanskih vzorcih, toda v mnogo večjem obsegu.

Vse to bi govorilo za tezo, da perfektivni glagoli v slovanskih jezikih izražajo na splošno tudi determiniranost glagolskega dejanja. Perfektivnih glagolov, ki bi zaključevali v sebi samo idejo trajanja, je v slovanskih jezikih dokaj malo. Razen glagolov druge vrste, ki označujejo predstave zvokov in redkeje tudi kretenj, tipa *vyknŕti*, *mignŕti* bi komaj našli še katerega. Samo takšne glagole druge vrste najdemo nesestavljene v vseh slovanskih jezikih. Analogno po njih se je tudi razvil ruski tip стрелънуть, стукнуть. Sicer pa je pri veliki večini perfektivnih glagolov, najsi bodo že sestavljeni ali ne, pomenski odtenek determiniranosti enako važen kakor sam moment trajanja. Pri študiju aspekta bo treba večjo pozornost kakor doslej posvečati okoliščinam, v katerih poteka glagolsko dejanje.

Primeri kakor *dvignŕti*, slov. *vzdignŕti*, rusko *двинуть*, s.-h. *diči*; slov. *pobegnŕti*, s.-h. *pobeči*, str. *избечъ*; slov. *pasti*, *padem*, r. *упастъ*, *упаду*, češko *spadnouti*, *spadnem*, s.-h. *pasti*, *padnem*, itd. kažejo dovolj jasno, kako so si bila pomensko sorodna različna formalna sredstva, h katerim se je v teku razvoja zatekal govor pri obsežnih inovacijah slovanskega glagola. Težko pa je sklepati, kako se je izvršil sam proces perfektivizacije. Primere perfektivne rabe determiniranih glagolov, kakršne navaja van Wijk (RESl. IX. 240) po Doroszewskem za staro poljščino, najdemo še danes v slovenščini, posebno v zvezi z lokalno terminiranimi adverbi *proč*, *noter*, *ven*, *gori*, *doli* itd., ki v slovenskih narečjih posebno pri teh glagolih konkurirajo s preverbi, kakršne zahteva knjižna raba. Tako n. pr.: *nesi ga ven* (pf.), *pelji ga proč* (pf.), *tedaj gre ven* (pf. = odide) in podobno. Pri starejših piscih so takšne zveze najbolj običajne, n. pr.: ... *naideio no mrtvo, ino no vunkai neŕŕo* (pf.), *inu no pocopaio* (Trubar NT 488); *Neŕŕite prozh* (pf.) *lete rizhi* (Trubar NT 367); *Gospud, si li ga ti prozh neŕŕel* (pf.), *poueŕ meni, kam si ga polushil* (Trubar NT 461); ... *i neŕŕeŕo nyemi ednoga szlejŕoga i proŕŕijo ga, kaj bi ŕze ga dotekno*. (Küzmič NZ 127); *Kak dugo vâŕz bom trpo? neŕŕte ga k meni* ... *I neŕŕŕl* (pf.) *ŕzo ga k nyemi* (Küzmič NZ 130) ... *je meni narozhil, dans vam v'njegovem imenu nekaj napreŕneŕti* (Pohlin: Kmetam... 12); *Inu oni gredo* (pf.) *veŕŕeli od oblizhia tiga ŕueita, de ŕo vredni bili ŕturieni ŕhpot terpeti* (Trubar NT 492) ... *inu ŕo napreŕ ŕhlŕ* (pf.) *is jam*. (Janez Svetokriški SP I. 65); *Kadar ŕŕutraj per meŕŕenemu, ali deŕŕeŕnemu vreŕmenu is doma greŕte* (Pohlin: Kmetam... 136); *Ali gdu ozhe v'globokust dolŕiti* (pf.)? (Gutsman: Res. 152.) Redkejša je perfektivna raba pri drugih determiniranih glagolih, najdemo pa tudi takšne primere v navadnem razgovornem jeziku, n. pr. *nekam je tekel* (pf.); *letel je ven* (pf.), *Jacob je beŕshal tu hudu tovarŕtvo tiga hudobniga brata Esara* (Janez Svetokriški SP I. 16). *Ko je biŕ enkrat ŕuper volo tega Doh-tarja ... na jago vunkej jeŕdet* (Pohlin: Kmetam... 6).

Zanimivi so tudi primeri kolebanja aspekta. Slovenščina ne pozna akcentnih razlikovanj, tipa r. *отпадâtъ* (impf.) : *отпадâtъ* (pf.), č. *zasypati* (impf.) : *zasypati* (pf.), s.-h. *oglédati* (impf.) : *ogledati* (pf.)⁶¹ Razlik v naglašanju sestavljenk tipa *jemâti* : *objémati*, *metâti* : *pométati*, da-

jāti : *podájati* ne moremo prištevati v isto grupo, ker spadajo v teh primerih kompozita v drug glagolski razred. V zvezi s partitivnimi preverbi pa so tudi v slovenščini isti derivirani glagoli lahko perfektivni, n. pr. *popádati* (pf.) : *napádati* (impf.), deloma pa aspekt pri njih ni ustaljen, n. pr.: *pijančeval je in razsípál* (impf.); enako v rabi z objektom: *razsípál je denar* (impf.), toda v zvezi z določenimi okoliščinami postane perfektiven: *razsípál je denar po tleh* (pf.).

To so seveda samo izjemni primeri, ki nam ne morejo osvetliti celotnega procesa perfektivizacije v slovanskih jezikih. Prav tako verjetno bi bilo mnenje, da so se determinirani in indeterminirani glagoli v historični epohi deloma prilagojevali mnogo bolj razširjenemu sistemu dovršnosti in nedovršnosti.

Občutje za razlikovanje determiniranih in indeterminiranih glagolov je v slovenščini še danes živo. Poleg podedovanih razmerij *iti* : *hoditi*, *nesti* : *nositi*, *gnati* : *goniti*, *teči* : *tekati*, *leteti* : *letati*, *bežati* : *begati*, *lesti* : *laziti*, *vleči* : *vlačiti*, *pluti* : *plavati*, *videti* : *gledati* imamo enaka razmerja tudi v kasnejših analogijah. Tako na primer *valíti* : *valjati*, *podíti* : *pojati*. Zanimiv je glagol *peljati*, *péljem* ali *peljâm* (dial.), ki etimološko še ni zadovoljivo pojasnjen.⁶² V pomenu »vedo« je razširjen po celotnem slovenskem, kajkavskem in čakavskem teritoriju, v pomenu »vez« ga najdemo razen pri Slovencih le še v Istri do Reke. Kot refleksiv *peljati se* »êd« se uporablja samo med Slovenci. Enako kakor *iti* je vedno determiniran proti indeterminiranim parom *voditi*, *voziti*, *potovati*. Sestavljenke, n. pr. *zapeljati* (pf.), tvorijo imperfektiva z derivacijo *zapeljevati*. Slovenske nove tvorbe so tudi *verjeti* : *verovati*. Stara zloženka *verjêti*, ki je bila nekoč perfektivna (glej Miklošič V. S. 1883, str. 777), je danes lahko tudi imperfektivna in služi kot determinirani par k *verovati*. Takšni glagoli so še *blésti* — *bléde se mu* — : *blôditi* (*blêd* : *blôd*-, široki *e* je analogen po *nesti*). Poleg starega razmerja *idô* : *êdô* je slovenščina za ježo na konju prilagodila enako razmerje *jezditi* (determ.) : *jahati* (indeterm.), v dol. luž. je zloženka *pójezdziš* perfektivna. Formalno bi spadal v to kategorijo tudi glagol *vezti*, *vezem* : *vezati*, *vežem*. Ako je pravilna Hujerjeva etimologija,⁶³ da je *vezati* iz **ezati* po prevoju k *qzъкъ*, začetni *v* pa je analogen po **verzti*, **vbrzq* (csl. *vrъzq*), s.-h. *zavrzêm*, bi bil tudi glagol *vezti* plod takšne glasoslovne izravnave. Osamljen indeterminiran glagol je *tavati* v pomenu »bloditi« brez determiniranega para. *Tavati* je proti *tyti*, *toviti* v enakem razmerju kakor *plavati* : *pluti*, *ploviti*. V slovanskih jezikih je dovolj primerov sekundarnih glagolov premikanja, n. pr. r. *нестись*, *плестись* itd., ki upravičujejo izpremembo pomena pri *tavati*. Težko je verjetna Machkova domneva,⁶⁴ da imamo v *otava*, *otaviti* opravka z drugačnim izhodiščem (*ot-ava*). V narečjih najdemo tudi drugačne tvorbe, n. pr. *točiti* : *tokati* »Krvave solza tokala« (Ob Jadranu 1947, str. 64) *presti* : *prejati* »mi krojači prejamo do polnoči« (Finžgar: Makalonca, str. 49), ali *grimati* : *grmeti*, *kajati* : *kaziti* (Erjavc: Iz potne torbe LMSI 1882/83 str. 203 in 206). Težko je reči, v kolikšni meri so takšne indetermini-

rane tvorbe vplivale na razmerje *mōči* : *mōrati*. Ko je Ivšić objavil primere imperfekta morah, moráše, katerega je Ramovš v prejšnjih člankih suponiral kot izhodišče deriviranega glagola *mōram*, je potihnila dolgotrajna polemika o tem glagolu.⁶⁵ Ako je do izpremembe pomena prišlo v imperfektu, kaže vendar naglas v sedanjiku slov. in čak. *mōram*, kajk. in deloma čak. *mōram* naslonitev na indeterminirana denominativa in deverbativa z enakimi naglasnimi razlikami. *Mōram* je proti *mōrem* indeterminirano glede na voljo subjekta. Niso pa to edine tvorbe te kategorije. Dosedanji raziskovalci aspektnih pojavov so prezrli nekatere zanimive glagole v južnoslovanskih jezikih. To so indeterminirani glagoli, izvedeni z različnimi formanti, ki nimajo nič opraviti z običajnimi »iterativnimi« priponami. V slovenščini so posebno številni glagoli na -ariti, n. pr. *pisáríti*, *vozáríti*, *kuháríti*, *sanjáríti*, *životáríti* itd. Na prvi pogled so to denominativa iz samostalnikov *pisár*, *vozár*, *kúhar* itd. Kadar nimajo svojega glagolskega para, se perfektivizirajo s preverbi kakor vsa druga denominativa, n. pr. *mesaríti* : *razmesaríti*, *krmaríti* : *prikrmaríti*, v kolikor pa imajo poleg sebe glagole, kakor *pisati*, *voziti*, *kuhati*, *sanjati*, *živeti*, se perfektivizirajo samo z na-: *napisatil sem se*, *nasanjaril sem se* itd. Najdemo jih tudi pri Srbih in Hrvatih, tako *vucaríti* (: *vući*), n. pr. *Ne htjelo joj se po onom snijegu i ledu, da vucari maljušnu Rizi*. (Bukovac: *Moj život*, str. 93.) Pri Srbih so kakor glagoli *nosati*, *hodati*, *vodati*, *vozati*, *gonati* (glej Jagić JA. XVII. 609) tudi ti glagoli prešli v V. vrsto: *vucarati*, *puškarati*, *piskarati*. Poleg njih najdemo tudi drugačne formante, n. pr. *govoričiti* : *govoriti*, *bolehati* : *bolan biti*, *hvalisati* : *hvaliti* itd. V zadnjem primeru je grško-turški glagolski sufiks -isa-, katerega je prevzela s. in h. za tujke tipa *telefonisati*, dobil v slovenščini novo funkcijo.⁶⁶ Deloma najdemo takšne izvedene glagole sestavljene tudi s preverbom po-, n. pr. *pohajkovati*, *pomenkovati se*, ki se po pomenu prav nič ne razlikujejo od indeterminiranih deverbativov tipa *postavati*, *potepati se*.⁶⁷ Drugi preverbi imajo le v redkih primerih takšen pomen, n. pr. pa-: *paberkovati*.

Čeprav imajo nesestavljeni glagoli zgoraj naštetih tipov deloma tudi pejorativen pomen (prenasičenost), se vendar po svoji sintaktični funkciji skladajo z deriviranimi glagoli, ki so tvorjeni na drugačne načine. V severnoslovanskih jezikih so dokaj pogosta derivirana simplifica. V ruščini je najbolj običajen tip na -ивать, -ивать, n. pr. *читыва́ть*, *лежива́ть*, *сиджива́ть*, *вѣжива́ть*, *хажива́ть*, arhaično tudi *дѣжива́ть*, *бывыва́ть*, *вѣлива́ть*, *ѣмыва́ть*, *кѣлива́ть*, poleg drugih kakor *жива́ть* itd., v češčini je pogost tip z redupliciranim sufiksom -áva-, n. pr. *bývávatí*, *stávávatí se*, *hodívávatí*, *nosívávatí*, *šlékávávatí* poleg tvorb na -avati: *čítávati*, *léhávati*, *sedávati*, *slýhávati* in -ievati: *chodievati*, *nosievati*, *honievati*. Zadnji tip je prevladal v slovaščini: *chodievať*, *nosievat'*. V poljščini najdemo poleg številnih derivatov na -ować tudi drugačne tvorbe, n. pr. *jeżdżać*, *chadżać*. V s. in h. so takšni glagoli redki, n. pr. *klečivati*, *kazivati*. Ako pustimo ob strani vse starejše razlage o iterativnosti in frekventativnosti in pazimo samo na sintaktično rabo pri

teh glagolih, vidimo, da se v severnoslovanskih jezikih rabijo po največ v preteritu (preteritum navade), n. pr. rusko: *Здесь барин суживал один* (Puškin); *Тонкосѣи шакой я нигде не видывал* (Gogolj); *Иван Иванович, что я делявал на веку своем не шакие походы* (Gogolj). V češčini najdemo zelo redko in samo izjemoma takšne glagole tudi v sedanjiku, n. pr. *stíváva se občas*.

V slovenskem knjižnem jeziku so takšna nesestavljena deverbativa zelo redka, najdemo pa mnogo dialektičnih oblik. Erjavec⁶⁸ je v okolici Bistrice na Notranjskem nabral izredno množino deriviranih simplicij na -evati, n. pr. *sajeváti, merjévati, delévati, kradévati, rezévati, tepévati, vezévati* itd. Žal pa je nabrano gradivo objavil izolirano brez primerov v stavkih in prav tako tudi drugi, čeprav so ti glagoli razširjeni v precej širokem pasu od južne Notranjske do Kastva v Istri. V Ramovševi Historični gramatiki VII. (str. 72) je naveden samo en primer iz Košane: *tistě, ku spēlvajo y mǝrzlēm*, torej prezens navade. Enako rabi tudi Župančič „in ljubosumni Oberon zahteva ga za oprodo, naj ž njim v les hojeva“ (Shakespeare: Sen kresne noči, str. 34). Pri drugih indeterminiranih glagolih v centralnih narečjih, ki se pogosteje rabijo v knjižnem jeziku, je prezens navade pogostejši kakor preteritum. N. pr. *a sam se krog deklet vozariš* (Levstik I. 1948, str. 492). Oblike *boleha, postopa, pohajkuje, poležava, poseda, lenari, sanjari, životari, pisari* itd. so mnogo bolj v rabi kakor v preteklem času. Tudi v ruščini je mogoče najti denominativa, ki so tvorjena na sorodne načine kakor v slovenščini, čeprav so redkejša. Toda pri dosedanjem branju še nisem srečal takšnih tvorb v sedanjiku, n. pr. *Вдали изгрозомывивало* (Turgenjev); *В гневе начал он чудесий* (Puškin); *Горазд он был боясничай* (Nekrasov); *(Лягушки) молодячки канонюрхали* (Ljeskov); *Он рыбачил шридцай лей и шри года*. (Puškin).

Zdi se, da se je v ruščini posplošil preteritum navade po deverbativih pri vseh indeterminiranih glagolih, v slovenščini pa so prevladala denominativa s sedanjisko rabo. Seveda bi bilo zgrešeno, da bi iz današnjega stanja sklepali na kakšno izrazito razvojno tendenco. Vendar pa takšna indeterminirana denominativa niso tako mlada, kakor bi sodil na prvi pogled. Tudi v baltskih jezikih najdemo podobne tvorbe. Endzelin (Let. Gram. § 740) navaja, da imajo glagoli tipov *klenderēt, kāpelēt* itd. iterativno in indeterminirano funkcijo. Billenstein (L. spr. I. 411) sodi, da so to diminutiva, Endzelin vidi v njih denominativa. Težko je reči, koliko imajo skupnega z nemškimi glagoli tipov *sickern, stattern, zögern, plätschern in rütteln, hüsteln, kränkeln* itd. V slovenščini so glagoli z -l-formantom prava diminutiva z iterativnim odtenkom pomena (ponavljanje drobnih, hitrih kretenj): *pihljati, vohljati, sukljati, mahljati* itd.

Takšni in podobni primeri kažejo, da so v razvoju slovanskega glagola tudi denominativa imela važno vlogo. Težko pa je sklepati, v kakšnem medsebojnem razmerju so bila nekoč do starih glagolskih osnov. V vseh ide. jezikih se je vršil stalen, nepretrgan proces, da so se denominativa postopoma prilagojevala podedovanemu glagol-

skemu sistemu. Razen znane domneve, da denominativa niso tvorila perfekta, ne vemo o njih nič določnega. Slovanska denominativa označujejo, vsaj v kolikor so intranzitivna, samo glagolsko dejanje brez drugih okoliščin (n. pr. *dělati*, *igrati*). Nekatere novejšje tvorbe opravljajo v slovenščini tudi funkcijo prezenta navade (n. pr. *beraćiti*), deloma so tudi intenzivna (tip *prosjačiti* : *prositi*; *moledovati* : *moliti*). Glagolske pripone, ki služijo v slovanskih jezikih za tvorbo denominativ in deverbativ, glasoslovno še vedno niso dovolj pojasnjene. Ako sprejmemo Meilletovo razlago, da se je prezentna pripona *-aje-* posplošila po denominativih iz a-jevskih in o-jevskih samostalnikov tipa igra, дело, bi to v marsičem osvetlilo nastanek slovanskega glagola. Poreklo pripon *-i-* in *-ova-* pa je še vedno nepojasnjeno. Verjetno pa je, da je pomenska identičnost deriviranih glagolskih osnov, katere imamo izpričane v skoraj vseh ide. jezikih, z novo tvorjenimi denominativi sprožila tudi obratni proces, pri katerem je terminativna sila preverba in pripone *-nq-* prevzela podobno pomensko funkcijo, kakršno so imele podedovane glagolske osnove. Determiniran glagol je v določenih okoliščinah postal lahko omejen po svojem trajanju. Ne more biti samo slučaj, da je v vseh slovanskih jezikih toliko primarnih glagolov, ki se ne rabijo brez preverba, n. pr. *-četi*, *-merti*, *-perti*, *-begti*, slov. *-seči*, *-šiti*, *-slati*, r. *-честь* itd.

Toda pri razmerju determiniranosti in indeterminiranosti imamo pri nekaterih glagolih opravka s tremi stopnjami. Rusko *-честъ* : *чишайъ* : *чишывайъ*; *неси* : *носи* : *нашивайъ*, č. *nosivati*, *nášati*, slov. *peljati* : *voziti* : *vozariti* itd. Nobenega dvoma ni, da so to mlajše tvorbe, ki so nastale že v samostojnem razvoju posameznih slovanskih jezikov. Vprašanje je samo, kje bi utegnili biti izhodišče teh treh stopenj.

V podedovanem gradivu, ki ni več direktno vključeno v aspektni sistem, najdemo več primerov trojnih glagolskih tvorb iz istega korena. Takšni primeri bi bili: *-četi*, *konati* : *kaniti*; *vesti* : *voditi* : *vaditi*; got. *-rēdan* : slov. *roditi* : s.-h. *raditi* (r. *радеть*). Morda bi se jih našlo še več. Kljub različnim stališčem v etimologiji imamo v primerih *kaniti*, *vaditi*, *raditi* vendarle opravka z derivati. Wiedemann (B. B. XXII. 196 d.) je izvajal *kaniti* iz korena **quen-*, Berneker (E. W.) ga je samo primerjal s pomensko sorodnim latinskim *cōnor*, ki pa je enako kakor slov. *-četi*, *konati* iz korena **qen-* (glej Walde-Hofmann: Lat. E. W. I. in tam navedeno literaturo). Čeprav se *konati* več ne rabi v slovenskem knjižnem jeziku (v starejši literaturi je običajen n. pr. pri Trubarju: *Kadar so oni po tel postaui tiga Gospudi vse dokonati* NZ 229), konkurira v slov. robnih narečjih še danes v istem pomenu *dokonati* (Kras): *ukaniti* — *pa smo ga ukanili* (namreč delo. Ormož). Glagol *vaditi* izvaja Machek (MNHMA Zubatý 413—27) iz uzda, kar bi bilo sicer glasoslovno možno, je pa težko verjetno po semantični plati (glej tudi Wiedemann B. B. XXII. 196 d.). Po vsej verjetnosti imamo v vseh naštetih primerih opraviti z iterativno intenzivnimi tvorbami iz perfektnega korena, ki so najbrže že pred

nastopom slovanske zgodovinske ere začele izgubljati zvezo z izhodnimi glagoli in se zato niso vključila v novi aspektni sistem.

Vprašanje intenzivnega aspekta je v slavistiki še slabo obdelano. Morda spadajo sem ruske oblike (rabljene samo v preteritu) tipa *седал, увидал, слышал* in glagolske dublete, na katere je opozoril van Wijk tipa *želéti : желайъ*; *pitéti : питати*; *odoléti : č. zdolati* itd.⁶⁹ Intenzivno perfektivne tvorbe, ki so se razvile v ruščini in v ukrajinščini tipa *кашлянуъ резануъ* itd., so nedvomno mlajšega datuma, kakor jim je zelo verjetno našel izhodišče Stender-Petersen.⁷⁰

Sicer pa imajo intenzivni odtenek pomena samo derivati, najsi že bodo po svojem poreklu deverbativa tipa *prepevati : peti* ali denominativa tipa *moledovati : moliti*. Meillet (Streitbergs Festgabe) je tudi za denominativa v klasičnih jezikih ugotovil enako pomensko funkcijo (g.: *φλω : φοριω*, *sti : bhur- : jarbhuriti* itd.). Indeterminirana in intenzivna slovanska denominativa vseh navedenih tipov so že na prvi pogled nove tvorbe, toda prav to dejstvo zasluži pozornost, da sega jezik vedno znova po istih sredstvih za izražanje istih distinkcij. Starejša denominativa so se postopoma vključevala v generalizirani aspektni sistem dovršnosti in nedovršnosti, kar nam danes otežuje gledanje. Toda tudi v tej smeri bi bilo treba iskati vzrokov nekaterih inovacij pri slovanskem glagolu. Pojav supletivizma pri slovanskem aspektu, n. pr. *loviti : ujeti*, *delati : narediti* itd. priča, da se tudi starejša denominativa niso mehanično prilagodila aspektnemu sistemu, kadar je konkretno zajeto, determinirano dejanje lahko nadomestila pomensko sorodna glagolska osnova.

S tega stališča so zanimivi tudi brezaspektni glagoli. Po navadi se rabijo brez preverba ali pa preverb pri njih ne prevzame nobene terminativne funkcije. V slovenščini so takšni glagoli n. pr. *drzniti se* (kompozitum *predrzniti se* je pomensko enak), *tekniti*, *hasniti*, *voščiti*, (*privoščiti* ima danes drug pomen, v starejšem jeziku je za oba pojma samo simpleks *voščiti*), *bogati* in *ubogati* (glej Ramovš JA XXXVI 448–53 in Slavia II 122), *tvegati*, *prijati*, *utegniti*, *svetovati*, v starejšem jeziku *roditi* in nekatere mlajše izposojenke tipa *telefonirati* itd. Ti glagoli postanejo navadno dovršni v preteritu, n. pr. *teknilo mi je*, *ubogal sem*, *nisem utegnil* itd., razen kadar že po smislu niso izrazito durativni, kakor n. pr. *postiti se*. Razlikovanje med dovršnostjo in nedovršnostjo bi bilo pri tem tipu torej mogoče, ne prenesejo pa v svojem pomenu različnih stopenj konkretizacije.

S tem seveda še ni izrpana celotna aspektna problematika. Hotel sem samo nakazati, kako globoko se v slovanskem aspektnem sistemu prepletata obe distinkciji, stopnje dovršnosti in determiniranosti. Čeprav trdi za zadnjo Szemerényi v prej omenjenem referatu, da je postala že nekakšen moden pojem, odpira vendar nove možnosti za poglobitev in razširitev naših pogledov v študiju svojstvene razčlenjenosti slovanskega glagola, ki skriva v sebi še toliko zanimivih problemov.

OPOMBE

- ¹ Naj omenim samo B. B. Виноградов: Русский язык. Moskva 1947, in Vilém Mathesius: Čeština i obecný jazykozpyt. Praha 1947.
- ² H. Pollak: Studien zum germanischen Verbum I. Über Aktionsarten PBB. XLIV. 353—425, in Beer: Tři studie o videch slovesného děje v gotštině. Praha 192...
- ³ A. A. Потребня: Из записок по русской грамматике. IV. Moskva 1941.
- ⁴ Travníček: Studie o českém vidu slovesném. Praha 1923.
- ⁵ A. Mazon: La notion de l'aspect chez les grammairiens tchèques avant Dobrovský. CMF. XVII. str. 82.
- ⁶ Težko je reči, čigava je bila ta slovnica; morda anonimen ponatis Rose, verjetno pa njegovega manj pomembnega posnemovalca Jandyta, čigar slovnica je bila prvič natisnjena l. 1704.
- ⁷ Naj omenim samo najvažnejše: Павский: Филологические разыскания. III. О глаголе. 1850. Celakovský: Ctení o srovnávací mluvnice slovanské. 1855. Катков: Об элементах и формах славяно-русского языка.... Аксаков: О русских глаголах 1855. Navrátil: Beitrag zur Studium des slavischen Zeitwortes aller Dialekte, 1856; Pfuhl: De verborum slavica natura et potestate. 1857. Za slovenščino je iz tega časa važna razprava J. Solar: Die Tempora und Modi im Slovenischen... Gymnasial-Programm. Görz 1858.
- ⁸ Tako: Некрасов: О значении форм русского глагола. 1855. Тын: Casoslovo české ve významu a bohatosti svých tvarů prostých a předložkových. 1866. Smith: De verbis perfectivis et imperfectivis in linguis Slavicis. 1875.
- ⁹ Miklošič: Verba intensiva in Altslovenischen. KZ I. (1858).
- ¹⁰ Poleg Schleicherjevih del o litavščini glej tudi A. Гильфердинг: Об отношении языка славянского к языкам родственным. 1853, ki ima danes samo še historično vrednost. Klasično delo na tem področju je Г. Улянов: Значения глагольных основ в литавско-славянском языке. II. Основы обозначающие различия по видам. 1895 (v Ljubljani nedostopno) in obširna kritika Фортунатов: Критический разбор сочинения.... Г. К. Улянова. 1897.
- ¹¹ Streitberg: Perfektive und imperfektive Aktionsart im Germanischen. PBB. XV., glej tudi njegovo Urgermanische Grammatik 1896 (str. 276—80), Gotisches Elementarbuch 1910 (str. 191—199) in Idg. Jahrbuch V. 1917.
- ¹² V. Jagić: Beiträge zur slavischen Syntax. 1900.
- ¹³ Meillet: Études sur l'étymologie et les vocabulaires du vieux slave. I. 1902.
- ¹⁴ Boehme: Die Actiones der Verba simplicia in den albulgarischen Sprachdenkmälern. 1904.
- ¹⁵ Faddegon B.: The categories... Donum Natal. Schrijnen 1929, str. 116.
- ¹⁶ Miłewski: Kilka uwag o genezie aspektów stawjanskich BZ. II, 431, in Réponses aux questions. I. Beograd 1939.
- ¹⁷ Glej Meillet: RESL. VII. 116.
- ¹⁸ Havranek: Aspects et temps du verbe en vieux slave. Melanges Bally. Geneve 1939.
- ¹⁹ Hermelin: Über den Gebrauch der Praesenspartizipien von perfektiven Verben in Altkirchenslavischen. Uppsala 1935.
- ²⁰ Glej Porzig IF. XLV, 152, in Hirt: Syntax 225.
- ²¹ Buck A. J. Ph. XVII., str. 454.
- ²² Hartmann: Verbalsysteme. KZ. LIX.
- ²³ Pedersen: Zur Lehre von den Aktionsarten. KZ. XXXVII.
- ²⁴ Belić: Slovenski injunktiv u vezi sa postankom slovenskog glagolskog vida, Glas. S. A. CXLVIII, drugi razred, str. 76, in L'injonctif slave en rapport avec l'origine de l'aspect du verbe slave. Bull. A. L. I.
- ²⁵ Belić: Postanak praslov. glagolske sisteme, Glas CLXIV. 1935, in Księga referatów I., str. 13, Warszawa 1934.
- ²⁶ Glej Vaillant RESL. XV. 81.

- ²⁷ Kuryłowicz: Pochodzenie słowiańskich aspektów czasownikowych. Sbornik prac II., str. 572—576, in PFil. XIV., str. 675 d., in Powstanie slov. aspektów czasownikowych. Sprawozdania Tow. Nauk. Lwów IX. 1929, str. 70, in R. Orjent. VI., str. 199.
- ²⁸ Začetnik je Meillet v MSL XVI. 1, glej tudi BSL XXVI. 1, dalje Marouzeau MSL XVI 139, Vendryes MSL XX... Vendryes: Antidoron Wackernagel 1923, str. 265, Chantraine: Mélanges Vendryes 1925, str. 93, Prevot: L'aorist grec en -θηρ Paris...; Brunel: L'aspect verbal et l'emploi des préverbes en grec. Paris...
- ²⁹ Van Wijk: Sur l'origine des aspects du verbe slave RESL. IX, str. 237—252, in Zur Vorgeschichte der slavischen Aspekte IF. LIII, 196—206.
- ³⁰ Havranek: Izdanja izvršnog odbora III. kongresa slav. III. 1939, str. 15.
- ³¹ Carl Göran Regnéll, Über den Ursprung des slavischen Verbalaspektes. Lund 1944.
- ³² Szemerényi ESR I. (1948), str. 55—58.
- ³³ Mazon: Morphologie des aspects du verbe russe. Paris 1908, in Emplois des aspects du verbe russe. Paris 1914.
- ³⁴ Traviček: Studie o českém vidu slovesném. Praha 1923.
- ³⁵ Doroszewski: O znaczeniu dokonaniem osnów czasownikowych P. Fil. X.
- ³⁶ Agrell: Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte. Lund 1908, in Przedrostki, postaciowe czasowników polskich. PKJ. Krakow 1918.
- ³⁷ Traviček: CMF II. 260, Loš RSL III 150, Hujer LF XLIX 159, Brückner JA XXXVIII. 224.
- ³⁸ Skans: Zur Bedeutung der tschechischen Verbalprefikse. Slavia XI.
- ³⁹ Słowski: Funkcja prefiksów werbalnych u języku starosłow. Warszawa 1937.
- ⁴⁰ Noreen: Vårt språk. Lund 1911, in Noreen-Pollak: Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache. Halle 1923.
- ⁴¹ Jacobsohn: Gnomon II. 379.
- ⁴² Hermann: IF. XLV.
- ⁴³ Stiebitz LF. LV., in van Wijk: De nieuwe Taalgids XXII., str. 225.
- ⁴⁴ Trnka: O podstatě vidu CMF. XIV. La nature des aspects. Travaux C.: Ling. de Prague 5/X., glej tudi Dostál CMF. XXV. 292.
- ⁴⁵ Oberpfalzer: Jazykozpyt, 287.
- ⁴⁶ Guillaume: Temps et verbe. Paris 1929, glej tudi Journal de Psychologie 1933 (str. 355—372).
- ⁴⁷ Koschmieder: Zeitbezug und Sprache. Leipzig-Berlin 1929; Zum Wesen des Aspektes. Bull. A. P. 1929, Czem jest aspekt? SAO; Durch Kreuzungen von Aspekt und Tempussystem im Presens. Z. f. sl. Ph. VII. Nauka o aspektach czasownika polskiego... Vilno 1934, podobno tudi JA XLI (226—95), IF. LIII, in KZ. LV. 280.
- ⁴⁸ Tesnière: L'emploi des temps en français. Bull. Faculté de lettres de Strasbourg 1927.
- ⁴⁹ Debrunner: IF XLVIII; Hermann: IF LIV 262, in Hermelin: Über den Gebrauch... Uppsala 1935.
- ⁵⁰ Perušek: O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v novi slovenščini. Izvestja I. drž. gimnazije v Ljubljani 1909/10. Glej tudi Skrabec, JA XXV; Mencej, JA XXVIII; Pintar Lj. Zvon 1890; Bežek, Lj. Zvon 1891; Musić, JA XXIV, str. 479, in Rad 253, str. 165; Seidel: Slavia XVII.
- ⁵¹ Erjavec: Iz potne torbe, LMSl. 1882/83 274—77; Koštiál, Z. f. sl. Ph. IV. 132; Kolarič, Slavia VI. 186; Breznik: Razprave AZU I. Ljubljana 1943.
- ⁵² Velten: Studien zu einer historischen Tempustheorie des Idg... KZ LX. 185—211, podobno Kuryłowicz P. Fil. XIV.
- ⁵³ Van Wijk z. o. RESL. IX, str. 237.
- ⁵⁴ Glej Debrunnerjevo kritiko Brunela IF. LVIII 284.
- ⁵⁵ Belić: Zur slavischen Aktionsart. Streitbergs Festgabe 1924, in J. F. IV. 4.
- ⁵⁶ Поребня: Из записок... IV.
- ⁵⁷ Van Wijk IF. LIII. 196, in Meillet: Le slave commun 241.
- ⁵⁸ Breznik: Stavčna negacija v slovenščini — Razprave AZU I. Ljublj. 1943.

- ⁵⁹ Glej L. Ivković: Prilozi II/1, str. 86—88, Jagić J. F. II, str. 116, Vailant RESl. III, str. 161.
- ⁶⁰ Mathesius: O konkurenci vidu... Slovo a slovesnost IV. 1938, in Čeština a obecný jazykozpyt. Praha 1947, str. 195.
- ⁶¹ Literatura o tem pojavu: Улянов: Значения II, str. 150; Потребня: Из записок... IV; van Wijk KZ XLIX 84, Lehr-Splawiński RSl IX, 118; Travníček: Studie... 213—220; isti ČMF. F. III, 295.
- ⁶² Miklošič (E. W. 276) in Brückner (Sl. Etym.), mislita, da je glagol prevzet od italj. pigliare. Semantično je to težko izvedljivo. Verjetno imamo opraviti z več izhodišči. Lokalno omejeno čakavsko peljati »vzeti« je seveda mlajša izposojenka iz pigliare. Poljsko pielać »hiteti« in slovaško pelat' »gnati«, »bežati« je pomensko najbliže grško-romanskem pelā »gnati«. Pri slov. peljati bi se dalo sklepati na izvedenko iz korena *pelag- »morje«, kakor je katalonsko empelegar »odpeljati se na morje«, ki je kot izposojenka v jeziku Baskov dobil enake pomene premikanja na suhem kakor v slov. Mogoče pa je misliti tudi na vpliv rom. pelegrin »romar«.
- ⁶³ Hujer LF. XLII 222—227.
- ⁶⁴ Machek: Recherches dans la domaine lexique balto-slave. Brno 1934, s. 56.
- ⁶⁵ Literatura o glagolu mōrati: Musić Rad 227, str. 1—58, Ramovš Slavia IV 142—9, Ramovš: Hist. Gram. II. 295, Grubar JF. V. 150—161, Ilešič JF. V. 162—170, Ramovš ČJKZ VI. 265—67, Maretič JF. VI. 96—97, Ramovš JF. VII. 294, Ilešič JF. VIII. 155—59, Vaillant RESl. VIII. 302, Ilešič JF. IX. 282—86; Ivšič JF. X. 166—70.
- ⁶⁶ Mazon: D'une formation verbale slave d'origine gréco-turque. Mélanges Vendryes 1929, str. 274/77.
- ⁶⁷ Van Wijk: De slaviese verba determinativa met -po. Don. natal. Schrijnen 1929, str. 405.
- ⁶⁸ Erjavec: Iz potne torbe, Letopis Matice Slovenske 1882/83, in Ramovš HGr. VII., str. 71, in tam navedena literatura.
- ⁶⁹ Van Wijk: Verbaldubletten, Z. f. sl. Ph. VI, str. 70.
- ⁷⁰ Stender-Petersen: Eine verbale Neubildung im Russischen, Z. f. sl. Ph. VIII. 67.